

Ilona Urych

Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa

ORCID 0000-0003-4868-9460

Edukacja dzieci i etyka skoncentrowana na dobru. Obserwacje na marginesie lektury książki *Świat w lustrze. Dobro może być większe*

Children's education and ethics focused on the good. Observations on the margin of reading the book „The World in the Mirror. Good can be greater”

Abstract

The article presents an analysis of the content of the book „The World in the Mirror. Good can be greater” by Zofia Kulińczak, Aleksandra Kulińczak, Katarzyna Kulińczak and Cezary Smuniewski, with illustrations by Anna Kaszuba-Dębska. The text examines the educational and ethical values of the book, focusing on its narrative structure and artistic illustrations. The article emphasizes the importance of open narrative and reverse role pedagogy (parentification), pointing out that goodness may come from unexpected sources, regardless of social position. Illustrations play an important role, enhancing the emotional message of the text. Theological reflections and a multi-faceted approach to morality enrich the message of the book, which is a valuable educational tool that develops empathy, imagination and understanding of various perspectives and moral values. The authors use the metaphor of a mirror to show goodness as a value that requires discovery from different perspectives and diverse contexts. The book engages young readers by developing their imagination, empathy and ability to reflect on ethical and social values. This is an example of children's literature and at the same time addressed to adult readers.

Keywords

Education, children's literature, ethics, creativity, stereotypes, parentification

Abstrakt

Artykuł przedstawia analizę treści książki *Świat w lustrze. Dobro może być większe* autorstwa Zofii Kulińczak, Aleksandry Kulińczak, Katarzyny Kulińczak oraz Cezarego Smuniewskiego, z ilustracjami Anny Kaszuby-Dębskiej. Tekst bada edukacyjne i etyczne walory książki, koncentrując się na jej strukturze narracyjnej oraz artystycznych ilustracjach. Artykuł podkreśla znaczenie otwartej narracji oraz pedagogiki odwróconych ról (parentyfikacja), wskazując, że dobro może pochodzić z niespodziewanych źródeł, niezależnie od pozycji społecznej. Ilustracje odgrywają istotną rolę, wzmacniając emocjonalne przesłanie tekstu. Refleksje teologiczne oraz wieloaspektowe podejście do moralności wzbogacają przesłanie książki, która stanowi cenne narzędzie edukacyjne rozwijające empatię, wyobraźnię oraz zrozumienie dla różnych perspektyw i wartości moralnych. Autorzy wykorzystują metaforę lustra, by ukazać dobro jako wartość, która domaga się odkrywania z różnych perspektyw i zróżnicowanych kontekstach. Książka angażuje młodych odbiorców, rozwijając ich wyobraźnię, empatię oraz zdolność do refleksji nad wartościami etycznymi i społecznymi. Jest to przykład literatury dziecięcej adresowanej również do dorosłych czytelników.

Słowa kluczowe

Edukacja, literatura dziecięca, etyka, kreatywność, stereotypy, parentyfikacja

Wstęp

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie idei edukacyjnych i etycznych identyfikowanej w książce *Świat w lustrze. Dobro może być większe*. Autorami tej pozycji są Zofia Kulińczak, Aleksandra Kulińczak, Katarzyna Kulińczak i Cezary Smuniewski, a ilustracje wykonała Anna Kaszuba-Dębska¹. Z jednej strony książka jest nietypowa. Wyróżnia się na tle współczesnej literatury dziecięcej nie tylko ze względu na treść, ale także sposób powstania. Twórcy – trzy siostry: Zosia, Ola i Kasia, wraz z wujkiem Cezarym – wykorzystali rodzinne spotkania i niedzielne zabawy jako inspirację do stworzenia opowieści o dobru i jego wielkości, co nadaje książce wyjątkowy, osobisty charakter. Już sam fakt, że książka powstała w wyniku wspólnych rozmów i zabaw, pokazuje, jak ważne są relacje międzyludzkie, relacje rodzinne oraz wspólne odkrywanie świata, a to przesłanie jest szczególnie istotne w kontekście odbioru przez młodych czytelników. Równocześnie jest to książka typowa i niewyróżniająca się, ponieważ wpisuje się w rozpoznany na świecie trend do zacierania granic między literaturą adresowaną do dzieci a tą tworzoną z myślą o dorosłych².

Systematyczną analizę treści książki zaczniemy od tego, co pierwsze rzuca się w oczy, a zatem od refleksji nad ilustracjami i estetyką. Ten krok badawczy pozwoli przejść do tekstu. Najpierw przedstawiona będzie przyjęta w publikacji struktura i koncepcja otwartej narracji, następnie namysł nad pedagogiką odwróconych ról w świecie wieloperspektywicznym, co pozwoli na przedstawienie wieloaspektowej moralności i edukacyjnego potencjału książki. Dopełnieniem będzie refleksja religijno-teologiczna.

Ilustracje i estetyka

Ilustracje Anny Kaszuby-Dębskiej są obok tekstu kluczowym elementem książki. Od strony aranżacji wnętrza publikacji to tekst jest wręcz częścią ilustracji. Dzięki nim opowieść nabiera życia, a poszczególne zdania stają się bardziej zrozumiałe i przyciągające dla dziecka. Dodajmy, że artystka posiada duże doświadczenie w pracy nad książkami adresowanymi do młodych czytelników. Na zasadzie przykładu wymieńmy chociażby: *Poczet królowych polskich*³, *Wieża Babel*⁴, *Arka Noego*⁵. Zastosowany przez Kaszubę-Dębską w *Świecie w lustrze...* styl ilustracji jest kolorowy, ale zarazem subtelny, oddający ciepło i serdeczność, które są tak ważne dla przesłania książki. Każda ilustracja wzmacnia

¹ Z. Kulińczak, A. Kulińczak, K. Kulińczak, C. Smuniewski, *Świat w lustrze. Dobro może być większe*, ilustracje A. Kaszuba-Dębska, Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2022.

² Por. K. Zabawa, *Współczesna literatura dziecięca – propozycje*, „Polonistyka. Innowacje” Nr 3, 2016, s. 126, <https://doi.org/10.14746/pi.2016.1.3.12>; K. Zabawa, „Teatr” obrazów i słów – sztuka lektury książek obrazkowych (na przykładzie wybranych utworów Iwony Chmielewskiej), w: A. Pilch, M. Rusek (red.), *Ikoniczne i literackie teksty w przestrzeni nowoczesnej dydaktyki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2015, s. 92-101; S.L. Beckett, *Transcending Boundaries: Writing for a Dual Audience of Children and Adults*, Garland, New York 1999.

³ A. Kaszuba-Dębska, *Poczet królowych polskich*, Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, Kraków 2018.

⁴ A. Kaszuba-Dębska, *Wieża Babel*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2003.

⁵ A. Kaszuba-Dębska, *Arka Noego*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2002.

emocje wywoływane przez tekst, co sprawia, że książka staje się atrakcyjna zarówno dla młodszych, jak i starszych dzieci. Na przykład: w scenie, w której „Tym razem to biedny dał bogatemu coś bardzo cennego”⁶, widzimy ubogiego człowieka, który podaje królowi chusteczkę. Ilustracja uśmiechniętego słońca kontrastującego z deszczem wokół króla podkreśla emocje – radość, współczucie i wrażliwość na potrzeby innych. Kaszuba-Dębska w niezwykle sposób oddaje te nastroje poprzez kolory i szczegóły wprowadzające czytelnika w nastrój refleksji – np. na chusteczce trzymanej w pomocnej dłoni biedaka są trzy serduszka. Książka *Świat w lustrze...* łączy minimalistyczną treść z bogatymi ilustracjami, co tworzy efekt synergii, wzmacniając odbiór przekazu. Na każdej rozkładówce, oprócz krótkiego zdania, pojawia się ilustracja dopełniająca znaczenie tekstu i pomagająca młodemu czytelnikowi lepiej zrozumieć przesłanie. Ilustracje nie tylko wzmacniają emocjonalny wydźwięk tekstu, ale często wprowadzają dodatkowy kontekst, zachęcając do dalszych przemyśleń.

Dzieci, poprzez dialog między obrazem a tekstem, są angażowane w opowieść w sposób naturalny, co wzmacnia ich zdolność do tworzenia narracji i interpretowania sytuacji w zaskakujący czytelnika sposób. Zdanie „Tym razem to motyl namalował portret malarza”⁷ w połączeniu z ilustracją, na której motyl maluje śpiącego malarza, niesie symboliczne przesłanie, które można odczytać na kilku poziomach. Motyl, delikatny i kolorowy, w roli malarza odwraca tradycyjną hierarchię – to nie człowiek tworzy sztukę, ale natura, reprezentowana przez motyla, staje się twórcą. W tym kontekście można dostrzec, że nawet najmniejsze, najdelikatniejsze istoty mają moc tworzenia piękna, a sztuka i inspiracja mogą pochodzić z nieoczekiwanych źródeł, przede wszystkim ze stworzenia. Ilustracja potęguje to przesłanie, ukazując, jak motyl nie tylko maluje, ale oddaje swoje barwy. Poświęca coś cennego, by stworzyć obraz. To sugeruje, że sztuka wymaga ofiary i osobistego wkładu. Śpiący malarz, który w swoim śnie widzi, jak motyl maluje jego portret, symbolizuje zapewne zaufanie do natury i inspirację czerpaną z otaczającego świata. Sen malarza może być interpretowany jako uznanie, że to właśnie natura i otoczenie, a nie tylko sam człowiek, są źródłem twórczości – człowiek i świat są zdolni do współpracy w tworzeniu piękna, które zapewne można odczytać w tym przypadku jako synonim dobra. Motyl malujący obraz jest niejako uosobieniem wyobraźni i kreatywności, które „przylatują” do człowieka, gdy ten jest otwarty na nowe perspektywy, nawet w snach czy w chwilach odpoczynku. Przesłanie zdania i ilustracji jest więc takie, że kreatywność i piękno (dobro) mogą pochodzić z najmniejszych, najcichszych źródeł, a otwartość na świat i jego różnorodność pozwala dostrzec nowe formy sztuki i twórczości nie zawsze rodzące się z ludzkiej ręki, ale czasem z natury, wyobraźni i marzeń.

⁶ Z. Kulińczak, A. Kulińczak, K. Kulińczak, C. Smuniewski, *Świat w lustrze...*, s. 12-13.

⁷ Tamże, s. 48-49.

Struktura i koncepcja otwartej narracji

Książka składa się ze wstępu „Od autorów”, a następnie – tego co jest treścią werbalną książki (bo ilustracje także są przecież treścią tej publikacji) – krótkich, pojedynczych zdań prowadzących czytelnika przez różnorodne sytuacje, w których czynione dobro znajduje się w centrum wyobrażanego wydarzenia. Zdania te są z pozoru proste, ale w każdym z nich kryje się głębsza myśl, którą czytelnik może samodzielnie rozwinąć, zgodnie z zachętą autorów. Każde zdanie stanowi samodzielną mikropowieść – przypomina klasyczne bajki z morałem. Kolejne zdania są syntezami na temat dobra, swoistymi moralizującymi miniaturami przekazującymi uniwersalne przesłanie, ale także pobudzającymi wyobraźnię i zachęcającymi do twórczego myślenia, a przede wszystkim do naśladowania. Na przykład, zdanie „Tym razem to święty Mikołaj otrzymał prezent od Zosi”⁸ z jednej strony odnosi się do odwrotnej roli świętego Mikołaja, który sam jest obdarowywany, ale z drugiej strony stawia pytania: czym jest prezent?, czym jest obdarowanie?, w jaki sposób stajemy się dawcą?, jaka radość wiąże się z daniem prezentów?, jaką wartość ma to, co dajemy innym? Tego typu pytania mogą być początkiem dyskusji i rozważań wykraczających poza treść książki. Przypominają słowa z *Dziejów Apostolskich* – „Więcej szczęścia jest w dawaniu aniżeli w braniu” (Dz 20,35).

Książka wyróżnia się nowatorską i nietypową strukturą wykraczającą poza popularne narracyjne literatury dziecięcej. Poszczególne zdania mówiące o jakimś dobru prowadzą czytelnika przez różnorodne sytuacje pokazujące wielość twarzy dobra. Ta struktura wymaga od czytelnika, zarówno dziecka, jak i osoby dorosłej, aktywnego zaangażowania i włączenia własnej wyobraźni w rozwijanie opowieści. To podejście odwołuje się do narracji otwartej – nie podaje gotowych historii, lecz zostawia pole do własnych przemyśleń i dopowiedzeń. Tego rodzaju konstrukcja pozwala dzieciom ćwiczyć kreatywność i wyobraźnię, a także sprzyja rozwojowi myślenia przyczynowo-skutkowego. Każde zdanie staje się początkiem refleksji, dzięki czemu książka w naturalny sposób angażuje czytelników i zaprasza ich do aktywnej współpracy z tekstem i obrazem.

Pedagogika odwróconych ról w świecie wieloperspektywicznym

Zdania takie jak „Tym razem to pacjent opatrzył ranę lekarza”⁹ czy „Tym razem to żebrak dał miskę ryżu Matce Teresie z Kalkuty”¹⁰ pokazują, że dobroć nie jest przypisana tylko do osób kojarzących się z zawodowym (lekarz) czy wynikającym z powołania (siostra zakonna) czynieniem dobra. Takie odwrócenie ról wskazuje, że dobro może pochodzić z niespodziewanych źródeł, a każdy, niezależnie od tego kim jest, może być dawcą dobra, źródłem dobra. Odwrócenie schematów, o którym mowa, można rozpatrywać w kontekście pedagogiki odwróconych ról, w której hierarchie i tradycyjne podziały zostają zakwestionowane. Dzieci uczą się, że każdy, bez względu na swoją sytuację, może wyrażać empatię i wrażliwość. Dzięki temu książka wspiera rozwój inteligencji emocjonalnej

⁸ Tamże, s. 8-9.

⁹ Tamże, s. 20-21.

¹⁰ Tamże, s. 30-31.

oraz umiejętności społecznych, kształtując w dzieciach umiejętność dostrzegania wartości każdej osoby i podkreślając, że każdy może być twórcą dobra. W tle tego, co nazywamy w tym miejscu pedagogiką odwróconych ról, należy rozpoznać to, co znamy w literaturze pod nazwą parentyfikacji¹¹. Jednak w przypadku książki „Świat w lustrze” mamy do czynienia z sytuacjami, w których dziecko nie tyle wchodzi w rolę dorosłego człowieka, ani w żaden sposób nie zastępuje dorosłych osób, co kształtuje siebie jako człowieka dobrego i twórczego w czynieniu dobra. Ten fakt, to subtelne wyjście naprzeciw problemom ujawniającym się w kontekstach parentyfikacji należy szczególnie wskazać jako walor książki. Poszczególne zdania można uznać za początki rozmów z młodymi i starszymi osobami na temat relacji dziecko – dorosły (dziecko – rodzic, dziecko – opiekun, dziecko – nauczyciel). Treści z książki mogą stać się pomocą w zrozumieniu własnych doświadczeń, poznaniu własnych emocji, a nawet w uczeniu zdrowych strategii radzenia sobie z konsekwencjami dorastania w pośród dorosłych (w tym także rodziców), którzy nie udźwignęli swojej roli. Świat w lustrze... nie jest w żadnym stopniu zachętą, aby dzieci zastępowały dorosłych, ale aby rozumiały dobro jako możliwe do czynienia w każdym wieku.

Wprowadzony we wstępie motyw lustra funkcjonuje jako kluczowa metafora całej książki. Lustro symbolizuje wieloperspektywiczność, wskazując, że każdy widzi świat inaczej, zależnie od swojego miejsca. To narzędzie postrzegania rzeczywistości służy Autorom do ukazania, że dobro, podobnie jak odbicie w lustrze, można oglądać z różnych stron, patrzeć na nie pod różnym kontem. Nikt nie widzi pełnego obrazu rzeczywistości, ale każdy dostrzega jej fragment, co nadaje dynamikę i wieloaspektowość samej koncepcji dobra. W ten sposób dobro staje się czymś dynamicznym, zależnym od punktu widzenia i kontekstu, co sugeruje, że aby w pełni je rozumieć, należy patrzeć na świat z różnych perspektyw. Dzięki użytej metaforze lustra czytelnik otrzymuje przesłanie, że dobro zawsze jest większe niż to, które oglądamy, bo to co widzimy jest jedynie częścią jakiejś większej całości, jakiegoś większego dobra. Ta zakorzeniona w narracji filozoficzno-etyczna refleksja wprowadza dzieci w bardziej złożone rozumienie rzeczywistości, ma w sobie moc rozwijania ich wyobraźni i zdolności do refleksji nad różnorodnymi aspektami życia. Przecież jakże często samo życie człowieka rozumiane jako dobro widziane jest tylko częściowo, w jakimś swoim aspekcie, w jakiejś części. Być może w tle zamyśłu Autorów można rozpoznać sens zawarty w słowach św. Pawła z Pierwszego Listu Koryntian: „Teraz widzimy jakby w zwierciadle, niejasno; wtedy zaś [zobaczymy] twarzą w twarz. Teraz poznaję po części, wtedy zaś poznam tak, jak i zostałem poznany. Tak więc trwają wiara, nadzieja, miłość – te trzy: z nich zaś największa jest miłość” (1Kor 13,12-13). Podążając za słowami św. Pawła wychwalającego miłość można w niej rozpoznać synonim dobroci opisywanej przez Autorów książki. A może miłość jest ostatecznym spełnieniem dobroci? Na te pytania Autorzy nie udzielają odpowiedzi. Może jednak czytelnikom uda się do tej odpowiedzi przybliżyć, a może odgadnąć ją i uczynić swoją. Zapewne

¹¹ Por. G.J. Jurkovic, *Lost Childhoods: The Plight of the Parentified Child*, Routledge, London 2015; N.D. Chase, *Burdened Children: Theory, Research, and Treatment of Parentification*, SAGE Publications, Thousand Oaks 1999, <https://doi.org/10.4135/9781452220604>.

może to być jednym z zadań podczas czytania tej książki, przeglądania się w niej niczym w lustrze.

Wieloaspektowa moralność

Oprócz odwrócenia ról, książka zachęca do myślenia o schematach etycznych i moralnych, proponując relacyjną koncepcję moralności, czyli taką, która tworzy relacje, ujawnia się w relacjach, wychowuje do relacji i edukuje w relacjach. Zamiast prostego podziału na dobre i złe postacie, książka ukazuje, że dobro może przybierać różne formy, niezależnie od kontekstów codzienności bohaterów, czy naturalnego ich wyposażenia, jak to jest w przypadku zwierząt – ślimak, zając, mysz, świnka, kotek, ptaszek. Przykłady takie jak „Tym razem to ślimak szybciej niż zając przyszedł z pomocą”¹² wskazują, że dobro może pojawić się w najmniej oczekiwanych miejscach, a tradycyjnie słabi bohaterowie mogą być źródłem wsparcia i opieki. W takim przekazie jest zawarta myśl etyczna dążąca do rozwoju u młodego czytelnika empatii oraz zdolności współczucia, ucząc, że każda osoba, niezależnie od swojego statusu i zdolności, ma możliwość uczestniczenia w wydarzeniu się dobra, coraz większego dobra. Dzieci uczą się, że pomoc i dobroć nie są zarezerwowane dla silnych, starszych czy wykształconych, ale każdy, w swoich własnych okolicznościach życia, może przyczynić się do dobra w społeczeństwie. Osąd kogokolwiek na podstawie stereotypów czy wyglądu jest niesłuszny, może wprowadzać w błąd. Jak dowiadujemy się z książki, ślimak może być szybszy od zająca, aby podać więdnącego kwiatka, natomiast uśmiechnięty jeź dający jabłko misiowi może okazać się możliwy do przytulenia bardziej niż krągły miś, który niestety nie wyciąga ręki do jeża, jest jakby zamknięty w sobie – „Tym razem to jeź pokazał misiowi, jak można przytulać”¹³. Przedstawione w książce – w słowach i obrazie – przytulenie jest ukazane jako zaczynające się od otwartości jeża, od jego wyciągniętej z jabłkiem przyjaznej ręki, od uśmiechu. Przytulenie pokazane jest zatem jako etap znajomości, na pewno nie pierwszy etap znajomości, jako gest domagający się wcześniejszych pozytywnych zachowań. Dziecko może zatem odkrywać, że przytulenie winno być częścią większego dobra. Zanim kogoś przytulimy, musi wydarzyć się jakieś dobro, co na ilustracji symbolizuje podawane jabłko.

Motyw przekraczania schematów to kluczowy element książki, zarówno na poziomie konstrukcyjnym, jak i pedagogicznym. Autorzy redefiniują tradycyjne role bohaterów, umożliwiając dzieciom (i dorosłym) spojrzenie na świat z nowej, bardziej zniuansowanej perspektywy. Każde ze zdań rozpoczynających się od „Tym razem to...” przedstawia sytuację, w której bohater zwykle uważany za odbiorcę pomocy, staje się jej dawcą. W młodym czytelniku może wydarzyć się nowe spojrzenie na własne miejsce pośród innych osób dzięki relacjom skoncentrowanym wokół dobra, czyli dobrym relacjom. To właśnie takie relacje – dobre etycznie – uczą, że każdy, bez względu na pozycję lub ograniczenia od niego niezależne, może być twórcą dobra. To podejście kształtuje u dzieci zrozumienie

¹² Z. Kulińczak, A. Kulińczak, K. Kulińczak, C. Smuniewski, *Świat w lustrze...*, s. 32-33.

¹³ Tamże, s. 10-11.

różnorodności oraz zdolność do akceptacji, pomagając im rozwijać emocjonalną dojrzałość i wrażliwość na potrzeby innych.

Edukacyjny potencjał książki

Książka mająca, jak to wyżej przedstawiono, strukturę opartą na krótkich, pojedynczych zdaniach i otwartej narracji, ma ogromny potencjał dydaktyczny. Autorzy świadomie zrezygnowali z ciągłości fabularnej na rzecz refleksyjnych miniatur zachęcających odbiorców do rozwijania opowieści według własnych pomysłów. To rozwijanie opowieści według własnych pomysłów wręcz musi się zadziać w czytelniku, gdy doświadcza on niedosytu treści podanych przez Autorów. Takie podejście umożliwia dzieciom samodzielne tworzenie dalszych historii, co wspiera kreatywne myślenie oraz rozwój zdolności narracyjnych. Ponadto, otwarta forma książki pozwala dzieciom na ćwiczenie umiejętności przyczynowo-skutkowych, jednocześnie angażując ich intelektualnie i emocjonalnie. Tekst w naturalny sposób pobudza do rozmów na temat dobra, wprowadzając dziecko w złożoną refleksję na temat wartości moralnych, przy przyzwoleniu mu na wyrażenie swoich spostrzeżeń, własnych myśli i towarzyszących im uczuć. Książka jest głęboko zakorzeniona w uniwersalnych wartościach, takich jak dobroć, empatia, wrażliwość i wzajemna pomoc. Przykłady sytuacji, w których dobroć wykracza poza przyjęte w społeczeństwie schematy, stanowią istotną część edukacyjnego wymiaru tej publikacji. To, że „Tym razem to Ola zrobiła mamie kanapkę”¹⁴, albo że „Tym razem to dziecko napisało książkę dla dorosłych”¹⁵, pokazuje, iż dobro może pochodzić od każdego człowieka, a role tradycyjnie przypisane do konkretnych postaci mogą być odwrócone. Każde zdanie w książce można traktować jako otwarcie do rozmowy na temat wzajemnej pomocy i wspierania się w codziennym życiu. Autorzy zachęcają do samodzielnego wymyślenia historii poprzedzających te, które znajdują się na stronach książki. Ta interaktywność jest cennym narzędziem edukacyjnym, wspomagającym rozwój wyobraźni, kreatywności i zdolności do opowiadania historii.

Wątki religijne i teologiczne

Książka *Świat w lustrze. Dobro może być większe* zawiera subtelne, ale istotne wątki religijne i teologiczne, które przewijają się zarówno w treści, jak i w symbolice. Już na samym początku książki pojawia się postać św. Mikołaja, co wprowadza wątek chrześcijańskiej dobroci i altruizmu. Święty Mikołaj, będący symbolem bezinteresownej pomocy i dawania, pojawia się nie tylko jako dawca, ale także jako ten, który sam otrzymuje prezent. Odwrócenie ról, gdzie św. Mikołaj otrzymuje upominek, podkreśla teologiczne przesłanie, że dobroć może być wzajemna, może niejako „krążyć” między ludźmi przemieniając ich moralnie. Nie sposób nie dostrzec w tym miejscu zachęty do refleksji nad miłością bliźniego. Ta staje się jednak jeszcze wyraźniejsza, gdy przyjmuje formę miłosierdzia, co

¹⁴ Tamże, s. 16-17.

¹⁵ Tamże, s. 28-29.

dzieje się dzięki odwołaniu się Autorów do Matki Teresy z Kalkuty: „Tym razem to żebrak dał miskę ryżu Matce Teresie z Kalkuty”¹⁶. W słowach tych wybrzmiewa wezwanie do służby ubogim i potrzebującym. Natomiast odwrócenie ról, gdzie to żebrak obdarowuje Matkę Teresę, podkreśla chrześcijańskie przesłanie, że każdy, nawet najuboższy, może być źródłem dobra i miłości, a sam akt dawania jest cenniejszy niż materialne dobra.

Motyw religijny z zachętą do refleksji teologicznej pojawia się w zdaniu „Tym razem to noc opowiadała o światłości”¹⁷, gdy z ilustracji dowiadujemy się, że chodzi o noc Bożego Narodzenia. Jezus jest pokazany jako światłość świata do którego przychodzą pasterze i mędrcy. Noc jest pokazana jako świadek przyjścia na świat światłości „światłości prawdziwej” (por. J 1,9), Tego, który powie o sobie „Ja jestem światłością świata. Kto idzie za Mną, nie będzie chodził w ciemności, lecz będzie miał światło życia” (J 8,12). Ten motyw religijno-teologiczny zachęca do refleksji o nadziei, że nie ma takiej ciemności, pośród której nie mogłaby rozbłysnąć światłość – Chrystus. Działanie światłości jest tak wielkie, że nie tylko sama światłość daje się rozpoznać, ale, że tą, która o niej opowiada jest ciemność. Potęga i działanie światłości są absolutne. W ten sposób refleksja o światłości poczyniona w kontekście narodzenia pańskiego staje wstępem do teologii światła, dla której centralnym wydarzeniem jest zmartwychwstanie Jezusa – które także dokonało się w ciemności Wielkiej Nocy.

Kolejny wyraźny motyw teologiczny można zidentyfikować w scenie związanej ze zdaniem „Tym razem to Michał opowiadał Janowi Pawłowi II o niebie”¹⁸. Autorzy umieszczają w swojej książce prawdopodobny dialog Jana Pawła II i księdza prof. Michała Hellera. Na ilustracji Anny Kaszuby-Dębskiej widać obydwu bohaterów tej sceny, z tym że Heller reprezentujący świat nauk ścisłych wydaje się postacią centralną i dominującą: na ilustracji ma podniesioną rękę i palcem pokazuje na gwiazdy. Jest na pierwszym planie, wyróżnia się kolorem ubrania. Papież podąża jakby za nim, jest ubrany na biało co koresponduje z bielą ciał niebieskich, o których opowiada mu kosmolog. Łączy ich patrzenie ku górze, jakby ku temu co znajduje się dalej niż to, co mają na wyciągnięcie ręki. W wykształceniu łączy ich filozofia, w powołaniu – kapłaństwo. Obydwaj mają związki z Krakowem i Katolickim Uniwersytetem Lubelskim. W tej scenie reprezentują dwa światy: wiarę i naukę, refleksję teologiczną i tę związaną z naukami ścisłymi. Obydwaj patrzą na tę samą rzeczywistość, rozmawiają o niej. Obaj chcą lepiej zrozumieć wszechświat i transcendencję. W tym kontekście wątek ten sugeruje związek między wiarą i nauką, co jest istotnym aspektem współczesnej teologii katolickiej, czemu Jan Paweł II dał wyraz w encyklice *Fides et ratio*¹⁹ a Michał Heller chociażby w książkach:

¹⁶ Tamże, s. 30-31.

¹⁷ Tamże, s. 44-45.

¹⁸ Tamże, s. 54-55.

¹⁹ John Paul II, *Encyclical Letter Fides et Ratio*, Libreria Editrice Vaticana, Rome 1998.

*Wierzę, żeby rozumieć*²⁰, *The Sense of Life and the Sense of the Universe*²¹, *Creative Tension. Essays On Science & Religion*²², *The New Physics and a New Theology*²³. Dziecko czytające zdanie „Tym razem to Michał opowiadał Janowi Pawłowi II o niebie” oraz oglądające ilustrację może dzięki rozmowie z rodzicem, opiekunem, nauczycielem otrzymać przekaz o różnych drogach poszukiwania i znajdowania prawdy oraz o tym że nauka i wiara nie muszą być względem siebie w opozycji, tak jak to wyraził Jan Paweł II: „Faith and reason are like two wings on which the human spirit rises to the contemplation of truth”²⁴.

W całej książce dobro jest przedstawione jako centralna wartość, przypominająca lustro, które pozwala zobaczyć świat z różnych stron, pozwala zobaczyć więcej. W jakimś sensie metafora lustra przybliżyła do prawdy o Bogu, który jest dobry (por. Mk 10,18), ale i samo dobro opisywane i pokazywane w książce prowokują, aby myśleć o Bogu jako o źródłu wszelkiego dobra oraz o człowieku uzdolnionym do czynienia dobra. Ta koncepcja dobra, które „chce być coraz większe”, sugeruje dążenie do świętości i przemieniania świata przez codzienne akty miłości i dobroci. Zwieńczeniem jednak teologicznej refleksji wydaje się ostatnie zdanie książki następujące: „Trzeba prosić Boga o bardzo dużo, ponieważ On chce dać jeszcze więcej”²⁵. Wieńczy ono książkę, podsumowując ją refleksją o Bogu, który względem człowieka jest hojny w swoich darach, o człowieku zdolnym do zaufania Bogu, o relacji budowanej między człowiekiem proszącym a Bogiem dającym. Anna Kaszuba-Dębska tak zaprojektowała ilustrację dla zdania „Trzeba prosić Boga o bardzo dużo, ponieważ On chce dać jeszcze więcej”, że jest ono podzielone na dwie części. Po słowach „Trzeba prosić Boga o bardzo dużo” czytelnik musi popatrzeć na serce dominujące na tej rozkładówce. Aby niejasko dojść w lekturze do końca zdania musi „przejsć” przez serce, aby się dowiedzieć dlaczego trzeba prosić Boga o bardzo dużo: „ponieważ On chce dać jeszcze więcej”. Wprowadzony tu motyw prośby nie tylko prowadzi ku refleksji nad modlitwą, ale także nad relacyjnością człowieka i Boga, nad dobrocią Boga i zdolnością człowieka do przyjmowania nie tylko czegoś od Boga, ale zapewne przyjmowania Niego samego, który się daje człowiekowi. Ta teologiczna refleksja koresponduje z tym, co wcześniej pisał Cezary Smuniewski w książce bezpośrednio teologicznej: „Zasadnicze jest to, co dzieje się w człowieku, który przemieniony Bożym obdarowaniem wchodzi w relacje w świecie. Chodzi zatem o wnętrze człowieka i jego

²⁰ *Wierzę, żeby rozumieć. Z Michałem Hellerem rozmawiają Wojciech Bonowicz, Bartosz Brożek i Zbigniew Liana*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2021.

²¹ M. Heller, *The Sense of Life and the Sense of the Universe. Studies in Contemporary Theology*, trans. A. Shaw, K. Czerska Shaw, Copernicus Center Press, Krakow 2010.

²² M. Heller, *Creative Tension. Essays On Science & Religion*, Philadelphia–London 2003.

²³ M. Heller, *The New Physics and a New Theology*, trans. G.V. Coyne, S. Giovanninni, T.M. Sierotowicz, Vatican Obserwatory Publications, Vatican City 1996.

²⁴ John Paul II, *Encyclical Letter Fides et Ratio*, Libreria Editrice Vaticana, Rome 1998, (Blessing).

²⁵ Z. Kulińczak, A. Kulińczak, K. Kulińczak, C. Smuniewski, *Świat w lustrze...*, s. 56-57.

przemianę, której głębia i perspektywy ujawniają się w świetle refleksji o wnętrzu Boga i działaniu Bożym w świecie”²⁶.

Wnioski

Konkludując, warto ponownie podkreślić szczególnie cenny i znakomicie pokazywany w książce „Świat w lustrze. Dobro może być większe” motyw przekraczania schematów w urzeczywistnianiu dobra a przez to idei edukacyjnych i etycznych. Autorzy nie tylko odwracają tradycyjne role społeczne i narracyjne, ale także proponują nowe spojrzenie na etykę, które jest z jednej strony jednoznacznie skierowane na dobro, a z drugiej – zachowuje pewną relatywność. Relatywność ta, która poza dobrem mogłaby być wątpliwa etycznie, tutaj służy do ukazania wielości sposobów w jakich dobro może się przejawiać i fascynować. Dzięki prostej konstrukcji książka staje się interaktywnym narzędziem edukacyjnym rozwijającym wyobraźnię, pobudzającym do refleksji i uczącym młodego czytelnika, że dobroć, warta jest najgłębszego namysłu, oraz, że nie jest jednoznaczna ani przewidywalna. Co więcej, każdy, niezależnie od swojej pozycji, może mieć realny wpływ na powiększanie dobra wokół siebie. *Świat w lustrze. Dobro może być większe* to książka, która z jednej strony jest prosta i przystępna dla dzieci, a z drugiej niesie głębokie przesłanie moralne. Krótkie zdania połączone z ilustracjami tworzą wszechstronne narzędzie edukacyjne promujące wartości takie jak empatia, dobroć, wzajemna pomoc i otwartość na drugiego człowieka. Książka nie tylko dostarcza opowieści, ale również zachęca do samodzielnego tworzenia historii, co czyni ją doskonałym materiałem do rozmów i twórczych działań zarówno w gronie rodzinnym, jak i w przedszkolach czy szkołach. Książka oferuje innowacyjne podejście do literatury dziecięcej, łącząc otwartą narrację z głęboką refleksją na temat dobra i moralności. Autorzy przekraczają tradycyjne schematy, wprowadzając młodego czytelnika w świat, gdzie role społeczne są płynne, a dobroć przybiera różnorodne formy. W efekcie książka rozwija nie tylko wyobraźnię i zdolność twórczą, ale także empatię i zrozumienie dla odmiennych perspektyw. Jest to cenne narzędzie edukacyjne, które angażuje do refleksji nad moralnością i rolą jednostki w społeczeństwie. Oferuje czytelnikom bogate pole do rozwoju emocjonalnego i intelektualnego.

Bibliografia

- Beckett S.L., *Transcending Boundaries: Writing for a Dual Audience of Children and Adults*, Garland, New York 1999.
- Chase N.D., *Burdened Children: Theory, Research, and Treatment of Parentification*, SAGE Publications, Thousand Oaks 1999, <https://doi.org/10.4135/9781452220604>
- Heller M., *Creative Tension. Essays On Science & Religion*, Philadelphia–London 2003.
- Heller M., *The New Physics and a New Theology*, trans. G.V. Coyne, S. Giovanninni, T.M. Sierotowicz, Vatican Obserwatory Publications, Vatican City 1996.
- Heller M., *The Sense of Life and the Sense of the Universe. Studies in Contemporary Theology*, trans. A. Shaw, K. Czerna Shaw, Copernicus Center Press, Krakow 2010.

²⁶ C. Smuniewski, *Wspólnota łaski. Charytologiczno-trynitarna eklezjogeneza*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2013, s. 413-414.

- John Paul II, *Encyclical Letter Fides et Ratio*, Libreria Editrice Vaticana, Rome 1998.
- Jurkovic G.J., *Lost Childhoods: The Plight of the Parentified Child*, Routledge, London 2015.
- Kaszuba-Dębska A., *Arka Noego*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2002.
- Kaszuba-Dębska A., *Poczet królowych polskich*, Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, Kraków 2018.
- Kaszuba-Dębska A., *Wieża Babel*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2003.
- Kulińczak Z., Kulińczak A., Kulińczak K., Smuniewski C., *Świat w lustrze. Dobro może być większe*, ilustracje A. Kaszuba-Dębska, Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2022.
- Smuniewski C., *Wspólnota łaski. Charytologiczno-trynitarna eklezjogeneza*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2013.
- Wierzę, żeby rozumieć. Z Michałem Hellerem rozmawiają Wojciech Bonowicz, Bartosz Brożek i Zbigniew Liana*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2021.
- Zabawa K., „Teatr” obrazów i słów – sztuka lektury książek obrazkowych (na przykładzie wybranych utworów Iwony Chmielewskiej), w: A. Pilch, M. Rusek (red.), *Ikoniczne i literackie teksty w przestrzeni nowoczesnej dydaktyki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2015, s. 113-130.
- Zabawa K., *Współczesna literatura dziecięca – propozycje*, „Polonistyka. Innowacje” Nr 3, 2016, s. 126, <https://doi.org/10.14746/pi.2016.1.3.12>

Biogram autorki

Ilona Urych – doktor habilitowany nauk o bezpieczeństwie, profesor uczelni, prodziekan ds. studenckich Wydziału Bezpieczeństwa Narodowego Akademii Sztuki Wojennej. Prowadzi szkolenia dla kadry cywilnej i wojskowej nt. doskonalenia pedagogicznego oraz przywództwa i kompetencji społecznych. Przedmiotem jej zainteresowań są: edukacja wojskowa, edukacja dla bezpieczeństwa, bezpieczeństwo społeczne, bezpieczeństwo zdrowotne, przywództwo, psychologia bezpieczeństwa, interdyscyplinarność nauk o bezpieczeństwie.